

akademik Vladimir Marković

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*
UDK / UDC: 727.3(497. 5 Dubrovnik):271.5]“169”
72 Napoli, T. M.
2. 9. 2013.

Napolijevo pročelje isusovačkog kolegija u Dubrovniku

Ključne riječi: Tommaso M. Napoli, isusovački kolegij u Dubrovniku, pročelje
Keywords: Tommaso M. Napoli, Jesuit Collegium in Dubrovnik, the main front

Zbog sličnosti između pročelja bočnog krila isusovačkog kolegija u Dubrovniku i glavnog pročelja Palazzo Arnone u Cosenzi autor smatra da je projektant dubrovačkog pročelja sicilijanski arhitekt Tommaso Maria Napoli (1659.–1725.). Navedeni prijedlog potkrepljuje sljedeće: dubrovačko pročelje izgrađeno je u posljednjem desetljeću 17. stoljeća, kada je Napoli u Dubrovniku vodio izgradnju katedrale, a niz pojedinosti u oblikovanju pročelja isusovačkog kolegija upućuje na graditelja koji je poznavao sicilijansku i srednjoeuropsku arhitekturu (razgibani obris zabata s akroterijima u vrhu pročelja, žbukom oblikovana arhitektonska plastika).

Za povijest arhitekture Dubrovnika prijelomni je događaj bio potres iz 1667. godine. Uz mnogobrojne privatne palače i kuće teško je bio oštećen Knežev dvor, sjedište državne i upravne vlasti Dubrovačke Republike, i Placa (Stradun), komunikacijska osovina i trgovačko središte grada. Teško su bile oštećene i urušene crkve, među njima i katedrala, izgrađena u razdoblju romanike. Dubrovčani su čak namjeravali napustiti potresom razoreni grad i osnovati novi, na obližnjem poluotoku Lapadu, ali sačuvane zidine grada odoljele su »velikoj trešnji«, pa je ipak odlučeno da se pristupi njegovoj obnovi. Ali snage kojima je raspolagao Dubrovnik, njegovi graditelji i klesari, nisu mogli riješiti tako mnogobrojne i opsežne graditeljske i arhitektonske zadatke, osobito ne njihovu projektantsku pripremu. U obnovi grada izdašnu je pomoć pružila papinska kurija, neposredno nakon potresa, već 1667. godine, kada je iz Rima uputila svoje arhitekta Giulija Ceruttija, a potom i Francesca Cartesija da pomognu oko obnove Kneževa dvora i Place.¹ Za izgradnju nove katedrale zaslužan je Dubrovčanin Stjepan Gradić, jedan od voditelja Vatikanske biblioteke u Rimu i diplomatski zagovornik Dubrovnika. On je odabrao rimskog arhitekta Andreu Bufalinija i s njime je surađivao na izradi projekta

katedrale.² Međutim, samu izgradnju vodili su arhitekti Paolo Andreotti od 1673 do 1675., te Pier Antonio Bazzi, samo godinu dana između 1677. i 1678. godine. Nakon dužeg prekida izgradnje u Dubrovnik je, također iz Rima, 1689. godine došao dominikanac Tommaso Maria Napoli (1659.–1725.).³ Rođen u Palermu, izučavao je matematiku i arhitekturu u Napulju, a 1687./88. u Rimu objavljuje traktat o arhitekturi. Potom odlazi u Beč, a na poziv Senata Republike 1689. u Dubrovnik, da bi tamo vodio izgradnju katedrale sve do 1700. godine.⁴ Premda je zbog poziva habsburškog dvora u nekoliko navrata napuštao Dubrovnik, njegov desetogodišnji rad u gradu nije bio ograničen samo na katedralu, nego će sudjelovati u obnovi i dogradnjama nekih drugih građevina. Arhivski je dokumentirano da je također projektirao malu ovalnu kapelu u Kneževu dvoru te sudjelovao u obnovi i dogradnji Sorkočevićeve palače, najveće plemićke rezidencije u Dubrovniku.⁵ Međutim, u gradu razorenom potresom sigurno je ostvario i druge projektantske zadatke o kojima nam nisu sačuvana arhivska svjedočanstva – odnosno barem do sada nisu arhivski potvrđena. Među takvim njegovim djelima pročelje je isusovačkog kolegija koje zaključuje čeonu stranu njegova istočnog bočnog krila,

Cosenza, Palazzo Arnone, pročelje / Cosenza, Palazzo Arnone, main front

okrenutu trgu ispred kolegija. Pročelje je široko, podijeljeno trima vrlo razmaknutim prozorskim osima, trokatno je i zaključeno zabatom. Cijelom njegovom visinom uspinju se četiri jaka zidna ojačanja, mogli bismo ih nazvati uza zid prislonjenim pilonima. Piloni ojačavaju uglove pročelja, a njihov par je usko postavljen uz srednju prozorsku os. Piloni su pravokutnog presjeka, u gornjoj zoni uži, gdje ih sijeku vijenci koji odjeljuju najviši kat i zabatni zaključak pročelja.

Jednaki piloni uspinju se cijelom visinom pročelja i podijeljeni vijencima sužuju se prema vrhu i na Palazzo Arnone u Cosenzi na jugu Italije, u Kalabriji. Za sada se zna samo da su u izgradnji palače sudjelovali brojni graditelji tijekom 16. i 17. stoljeća.⁶ Palača se nalazi iznad strmog skošenja, pa su pilonska ojačanja imala svrhu podupirača. Napoli je ponovio isto rješenje s pročelnim podupiračima, jer je i zgrada isusovačkog kolegija u Dubrovniku na vrhu strme uzbrdice, pa je trg ispred kolegija i crkve formiran nasipavanjem zemljišta. O potrebi saniranja terena govori i Miroslav Vanino, kada spominje da je opat Kraljić, poslije 1690. godine, »osigurao tlo kućnog vrta da ne klizi i smanjio pritisak na kolegijske zidove«.⁷

Projektirajući pročelje dubrovačkog kolegija Napoli je temu pilona s palače u Cosenzi razvio na slobodniji način. Umjesto ujednačene mreže zidne podjele, pilonima je

naglasio srednju os pročelja da bi razvio osovinsku organizaciju naglašenog uspona do zabata »uznemirenog« obrisa. Naime, kosine zabata zaključene su širokom trakom koja se valovito leluja i na oba kraja volutno uvija. Razgibani obris iscrtan trakom presijecaju piloni i na vrhovima nose akroterije. »Omekšane« i elastično izdužene trake s volutama, kao i akroteriji u vrhu zidova česta su tema u arhitekturi Napolijeva sicilijanskog zavičaja. Napoli se nije zadržao na komentiranju svojih sicilijanskih i kalabreških sjećanja, nego je u nacrtanom rješenju pročelja izrazio vlastita shvaćanja baroknog stila i novog udjela arhitektonske plastike u oblikovanju zida. Već umnažanjem vijenaca u gornjoj zoni pročelja, razgibanim obrisom zabata i pilonima koji ga presijecaju izrazio je te nove mogućnosti. Svoju projektantsku moć Napoli pokazuje osobito time što zidnom plastikom mijenja građevinske činjenice da bi oblikovao novi arhitektonski poredak. Naime, prozorski otvori samo su u srednjoj osi i oni se ponavljaju u svim katovima, cijelom visinom pročelja. A na desnoj bočnoj osi samo je jedan (vjerojatno poslije u 18. stoljeću probijeni) prozorski otvor, pa je Napoli ostale, u obje bočne prozorske osi, predočio tako da je na zidnoj površini iscrtao njihove okvire širokom, u žbuci oblikovanom trakom i tu je traku na donjim katovima provukao cijelom širinom pročelja. Na taj je način plošnom zidnom

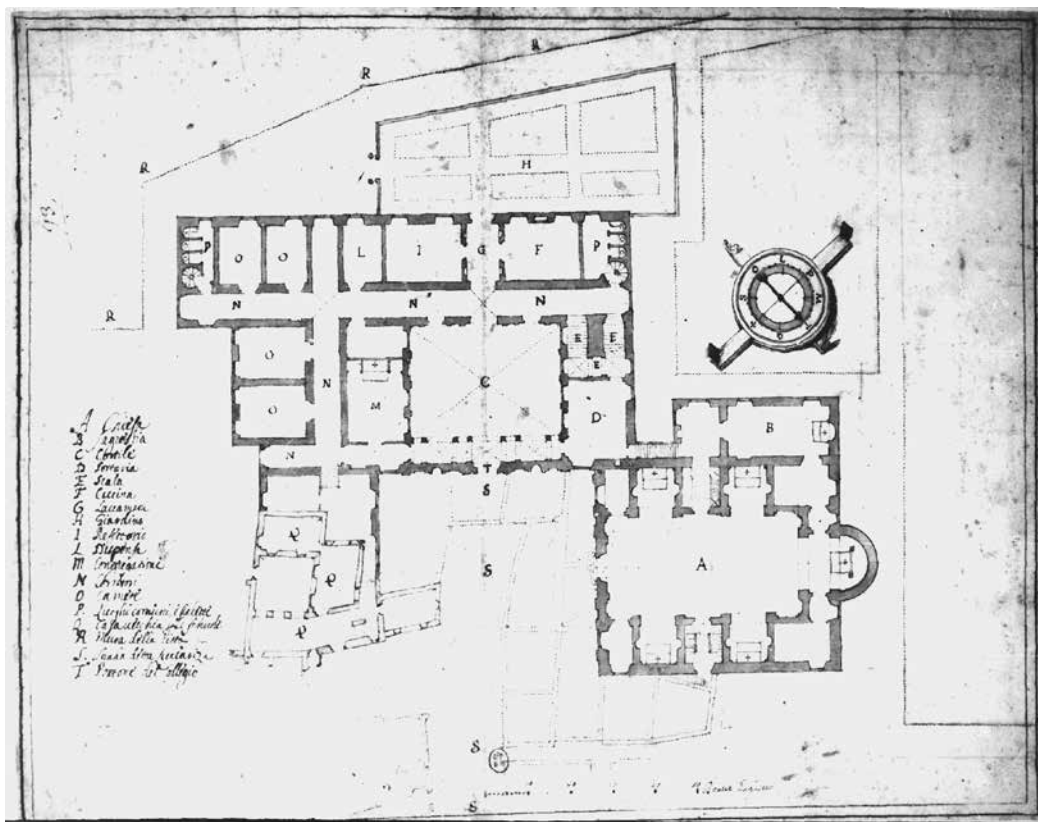
T. Napoli, pročelje bočnog krila isusovačkog kolegija u Dubrovniku / T. Napoli, the front of the lateral wing of the Jesuit Collegium in Dubrovnik

plastikom i masivnim pilonima izgradio kulisno pročelje, na gotovo slijepom vanjskom zidu kolegija.

Na nacrtu isusovačkog kolegija i crkve koji se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Parizu krilo kolegija trebalo je biti znatno duže nego što je izgrađeno. Ne ulazeći u rasprave je li nacrt nastao između 1690. i 1694. godine, ili je izgradnja krila započela već prije 1690., a završena 1695., pouzdano je da se završni radovi na krilu zbivaju u posljednjem desetljeću 17. stoljeća, u vrijeme Napolijeva boravka u Dubrovniku.⁸

U Dubrovniku su prije pročelja uvijek bila građena klesanim kamenom. A Napolijevo pročelje isusovačkog kolegija je ožbukano.⁹ Žbukom se moglo brže i jeftinije izgraditi. Ali razlozi su bili nesumnjivo i druge prirode. Mogućnosti oblikovanja žbukom Napoli je upoznao u kontaktima s bečkim graditeljima i austrijskom arhitekturom, a isti su materijal koristili i južnotalijanski majstori u oblikovanju pročelnih površina. S takvim izborom sigurno su bili suglasni i sami dubrovački isusovci, jer su tek neznatno kasnije dali ožbukati bočno pročelje svoje crkve podignute uz kolegij.

Pročelje isusovačkog kolegija, kao i kapela u Kneževu dvoru Dubrovnik, već pokazuju Napolijeve projektantske sposobnosti koje će razviti nakon svoga povratka u zavičaj, gdje će ostvariti djela po kojima će početkom 18. stoljeća Sicilija biti važan topos na karti europske kasnobarokne arhitekture.

Projekt isusovačkog kolegija i crkve u Dubrovniku, 1690.–1694. (?) (Bibliothèque Nationale de Paris, Hd-4d, 93) / Design of the Jesuit Collegium and church in Dubrovnik, 1690–1694 (?) (Bibliothèque Nationale de Paris, Hd-4d, 93)

BILJEŠKE

1 KRUNO PRIJATELJ, *Dokumenti za historiju dubrovačke barokne arhitekture*, Tkalčićev zbornik II, (ur.) Ivan Bach, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1958., 119–120.

2 KRUNO PRIJATELJ (bilj. 1), 120–122.

3 KRUNO PRIJATELJ (bilj. 1), 124.

4 KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Tommaso Napoli u Dubrovniku*, Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 21. i 22. studenog 2003. godine u Splitu, Književni krug, Split, 2007., 31–50, daje prikaz Napolijeve djelatnosti, proširuje njegov opus u Dubrovniku te opširno citira prethodne istraživače njegova života i djela.

5 KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 4), 39–46.

6 Palača je promijenila mnoge namjene, od plemićke rezidencije do kasarne i zatvora, pa su njezina unutrašnjost i začelni dijelovi znatno pregrađeni. Napoli je palaču mogao vidjeti kada je 1690. s dozvolom

dubrovačkog senata otišao u Soriano, gradić također u Kalabriji, da bi pomogao u obnovi dominikanskog samostana (KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 4), 33), ili već ranije na putovanju sa Sicilije za Rim.

7 *Isusovci i hrvatski narod, II. Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, (ur.) Josip Rožmarić, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1987., 60.

8 Nacrt je objavio J. Vallery-Radot u *Le recueil de plans et d'édifices de la Compagnie de Jésus conservé à la Bibliothèque Nationale de Paris*, Roma, 1960., Hd-4d, 93, te ga datirao u 1690. do 1694. godinu. M. Vanino u *Isusovci i hrvatski narod, I.*, Zagreb, 1987., 59–60, navodi da je izgradnju krila dovršio Rafo Tudišević, rektor kolegija od 1690. do 1696. godine. R. Bösel u *Jesuitenarchitektur in Italien (1540–1773)*, Wien, 1986., 50–53, kaže da je krilo građeno prema projektu Serafina Fabrinija te smatra da je 1690. arhitektonski koncept krila već bio određen, ali ne spominje njegovo, po našem mišljenju Napolijevo, pročelje.

9 Kamenom su građeni samo akroteriji i vijenci na pilonima te okviri prozorskih otvora.

Summary

Vladimir Marković

Napoli's Front of the Jesuit Collegium in Dubrovnik

Owing to similarities of the lateral wing of the Jesuit Collegium in Dubrovnik and the main front of Palazzo Arnone in Cosenza, the author believes that the designer of the Dubrovnik front was the Sicilian architect Tommaso Maria Napoli (1659 – 1725). This proposition can be substantiated with the following arguments: the Dubrovnik front was made at the end of the 17th century, when Napoli was in charge of building the Dubrovnik Cathedral; a series of particulars of the Collegium front construction point towards an architect who was acquainted with Sicilian and Central-European architecture (lively movement on the gable, with acroteria at the top of the front, the architectural ornaments made of plaster).